

نقش خانواده در تربیت جنسی کودکان

محمدجواد صادقی^۱

۱. کارشناسی ارشد، روانشناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، ایران. (نویسنده مسئول).

مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره چهارم، شماره سی، فروردین‌ماه ۱۳۹۸، صفحات ۴۵-۷۰

چکیده

هدف از نگارش مقاله حاضر بیان تربیت جنسی کودکان و نوجوانان است. تربیت جنسی کودکان و نوجوانان در عصر حاضر یکی از دغدغه‌های اصلی خانواده‌هاست این نوع تربیت زیرمجموعه‌ای از نظام تعلیم و تربیت است و در اسلام نیز این تربیت مورد توجه قرار گرفته است. تربیت جنسی کودکان، آموزش مسائل جنسی در حد فهم و درک آنها است به گونه‌ای که باعث انحراف جنسی آنها نشود. کودکان باید بدانند که روابط با هم‌جنس و جنس مخالف چگونه است. امروزه متأسفانه در جامعه‌ی ما، منابع غیر صحیح برای پاسخ گوئی به نیازهای جنسی کودکان فراوان است به همین دلیل خانواده‌ها باید کودکان خود را به طریق صحیح تربیت نمایند تا به انحراف جنسی دچار نشوند. از نگاه علم و دین، کودک جز در حالت‌های غیرطبیعی و استثنایی، فعالیت و رفتار جنسی بالفعل ندارد. این مطالعه با روش اسنادی، بیشتر به اصول و روش‌های تربیت جنسی از دیدگاه‌های مختلف پرداخته است. از آنجاکه مسئولیت خطیر سلامت جامعه بر عهده خانواده، آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و رسانه‌ها است، لازم است در تحلیل برخی از مشکلات خانواده‌های امروزی، گام‌های اساسی برداشته شود و زمینه بهداشت جنسی و حذف شیوه‌های نادرست و ناشایست تربیت جنسی در خانواده به‌عنوان اولین کانون تربیت انسانی فراهم گردد.

کلیدواژه‌ها: تربیت جنسی، هویت جنسی، تربیت دینی، خانواده، کودکان.

مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره چهارم، شماره سی، فروردین‌ماه ۱۳۹۸

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی
روانشناسی

مقدمه

والدین و خانواده نقش حیاتی در شکل دادن به درک کودک از هویت جنسی و اجتماعی ایفا می‌کنند. والدین نیاز به این توانایی دارند تا قادر باشند جنبه‌های فیزیکی و رفتاری غریزه جنسی انسان را به فرزندان خود نشان دهند و فرزندان نیاز دارند که مجهز و آگاه به دانش و مهارت‌هایی باشند تا بتوانند در مورد غریزه جنسی، روابط و بیماری‌های مربوط به مسائل جنسی تصمیم‌گیری‌های مسئولانه‌ای داشته باشند. خانواده‌ها می‌توانند انتخاب کنند که کودکان را تنها بگذارند تا آن‌ها راهشان را در میان انبوه اطلاعات جزئی و غلط، محتوای موجود در اینترنت یا اطلاعات دریافتی از همسالان را بدون توجه به درستی یا نادرستی اطلاعات به دست آمده پیدا کنند، یا اینکه با چالشی روبرو شوند که شفاف‌سازی، دانش خوب و تربیت جنسی علمی مبتنی بر ارزش‌های جهانی، احترام و حقوق بشر را فراهم می‌کند. تربیت جنسی جامع می‌تواند تغییر بنیادینی در مسیر شیوع بیماری‌ها ایجاد کند و کودکان و نوجوانان در مورد توقعاتشان از تربیت جنسی بهتر و بیشتر آگاه می‌شوند.

از خانواده و نقش و اهمیت آن تعاریف گوناگونی به عمل آمده است که صرف‌نظر از تفاوت‌هایی که بین آن‌ها وجود دارد همگی هدف مشترکی به نام «انسان‌سازی» را دنبال می‌کنند. به‌طور کلی رسالت خانواده «تبدیل منابع انسانی به سرمایه‌های انسانی» است. نظام‌های تربیتی جهان، رسالت خانواده را پروراندن فرزندان پرشش جو می‌دانند که می‌خواهد از قید بی‌شمار و گوناگونی وجودی‌اش رها گردد، تکامل همه‌جانبه را هموار سازد و به رموز موقعیت فردی و اجتماعی خود و دنیای متغیری که در آن زندگی می‌کند تا آنجا که ممکن است آشنا شود، چگونه با دیگران زیستن را فراگیرد و زندگی خود و دیگران را با عشق و دانش شکوفا سازد. کودکان به دو صورت از والدین خود یاد می‌گیرند:

الف) تقلید: یادگیری به صورت آگاهانه.

ب) همانندسازی: یادگیری به صورت ناآگاهانه.

بدین ترتیب فرزند به گونه‌ای آگاهانه یا ناآگاهانه، تربیت را از والدین و اطرافیان خود یاد می‌گیرد.

تربیت عبارت است از: پروراندن و از قوه به فعل رساندن، به بیان دیگر تربیت، کوشش و تلاش آگاهانه انسان برای ایجاد تغییرات مطلوب است و دارای ابعاد متعدد: جسمی، روحی - روانی، عقلی، ذهنی، اجتماعی، فرهنگی، عاطفی، سیاسی، اخلاقی، اقتصادی، علمی و... است. تربیت ضرورت حیات انسان است. به طور کلی انسان محصول تربیت است (خورشیدی، ۱۳۸۱).

یکی از حوزه‌های چالش‌انگیز تعلیم و تربیت در جوامع مختلف، از جمله جامعه ما تربیت جنسی است که همواره به دلیل وجود پاره‌ای از ابهام‌ها و سوء تفاهم‌های نظری و فکری و پاره‌ای از موانع اجرایی با مشکلات فراوانی دست‌به‌گریبان بوده و همین امر زمینه‌ساز ایجاد و بروز بسیاری از معضلات اجتماعی و انحرافات رفتاری در میان نسل جوان و به تبع آن صرف هزینه‌های سنگین جهت مقابله با این انحرافات نهادها و سازمان‌های ذی‌ربط است (امینی، تمنایی و پاشایی، ۱۳۹۰). تربیت جنسی در واقع ارائه یک سری اطلاعات ضروری روان‌شناختی، جسمانی و دینی در مورد مسائل جنسی مربوط به هر فرد و نیز ارائه اطلاعات و آگاهی‌هایی به فرد در زمینه آشنایی بیشتر با جنس مخالف است. در تربیت جنسی افراد مسن‌تر اجتماع و آن‌هایی که بیشتر راجع به مسائل جنسی اطلاعات و معلومات دارند با افرادی که در این زمینه اطلاعات یا رشدی ندارند برخورد می‌کنند تا رشد بیشتری در آن‌ها به وجود آورند و از این راه به پیشرفت زندگی انسانی از نظر مسائل و برخوردهای جنسی کمک کنند؛ بنابراین در تربیت جنسی سه عامل اساسی بهداشت جنسی، اخلاق جنسی و آینده جنسی را باید مدنظر قرارداد (رهنما، علین، محمدی، ۱۳۸۶). مطالعات نشان می‌دهد که هنوز ترس و اضطراب در زمینه صحبت از تربیت جنسی در جوامع وجود دارد و اختلاف نظر در چگونگی و چرایی ارائه آموزش‌هایی در زمینه تربیت جنسی در مدارس دیده می‌شود؛ اما تأثیر آموزش‌های جنسی مبتنی بر خانواده بر سلامت کودکان و ارتباط صحیح کودک و والدین قویاً نشان داده شده است (ابوالقاسمی، مرقاتی خویی، تقدیسی، ۱۳۸۹).

با توجه به مسائل مطرح شده و مشاهداتی که محقق در مدارس ابتدایی از کودکان داشت، از تعاملاتشان با یکدیگر، اضطراب و نگرانی‌های آن‌ها از تغییرات جسمانی که اطلاعات درستی از آن‌ها نداشتند و تنها با گفتگوهای خصوصی باهم اطلاعات کم و اکثراً اشتباهی از همسالان خود دریافت می‌کردند، روابط آن‌ها در سنین ابتدایی بلوغ با والدینشان به ویژه رابطه مادر با دختر، درک کمی

که از عشق و ارتباط آن با تشکیل خانواده در آینده در این سنین وجود دارد، عدم وجود مفاهیم تربیت جنسی و مسائل مربوط به تغییرات بلوغ در دروس دوره ابتدایی و همین‌طور عدم توجه مسئولان مدرسه و آموزش‌وپرورش به این بعد مهم رشدی دانش‌آموزان، همچنین با درک فاصله بین نسلی که در حال حاضر در خانواده‌ها شاهد آن هستیم و نیز فضای متفاوتی که نسل جدید با آن مواجه است به‌علاوه آگاهی کم والدین از مسائل مربوط به تربیت جنسی کودکان، محقق با این سؤال مواجه شد که خانواده چه نقشی می‌تواند در تربیت جنسی کودکان داشته باشد؟

تربیت جنسی

یکی از غرایز مهم و اساسی، غریزه جنسی^۱ است که نقش مهمی در چگونگی شکل‌گیری شخصیت انسان دارد و تجلی آن به‌صورت تمایل شهوانی ارضای مشروع سبب پیدایش، تداوم و بقای نسل است. ایجاد نیازی که این غریزه در آدمی به وجود می‌آورد، مانند سایر نیازها مثل نیاز به خدا، امنیت و استراحت است؛ اما کیفیت و زمان برآورده شدن آن ممکن است سبب رشد و یا سبب خواری و ذلت فرد شود. اهمیت ارضای این نیاز در تمام مراحل زندگی به میزانی است که می‌توان گفت هر کس دارای شخصیت جنسی مخصوص به خودش است. محور غریزه در افراد همراه با ظهور تحولات جنسی، روانی و عاطفی است. چه بسیار حرکت‌ها، جنب‌وجوش‌ها، ائتلاف نیروها که در سایه آن پدید می‌آید و چه بسیار خودپسندی، خودنمایی‌ها و خودخواهی‌ها که بر اثر آن حاصل می‌شود (فر مهبینی فراهانی، ۱۳۹۰). یکی از مؤثرترین راه‌های افزایش آگاهی، نگرش و توانایی کودکان در محافظت از خودشان، تربیت جنسی است که برای پیشگیری از رفتارهای پرخطر جنسی در آینده و نتایج منفی آن ضروری به نظر می‌رسد (رایس^۲ و همکاران، ۲۰۱۱). آموزش جنسی یا تربیت جنسی به‌عنوان یک فرایند تغییر رفتار، دربرگیرنده جریان درازمدت کسب اطلاعات درباره زندگی خصوصی، هویت جنسی^۳ و روابط است. مهم‌ترین هدف آموزش جنسی توسعه رفتارهای مثبت جنسی است که

¹ Sexual instinct

² Reis

³ Gender Identity

موارد ذیل را شامل می‌شود: اعتماد به نفس، اتخاذ رویکردی محترمانه به خود و دیگران، دوری از تجاوز و خشونت جنسی^۱، تجارب جنسی سالم و برنامه‌ریزی برای پدر و مادر شدن. هدف این است که در طول دوره رشد با کسب دانش جنسی و مهارت‌هایی که از سلامت جنسی^۲ فرد در زمان حال و آینده محافظت می‌کنند، نگرش‌های جنسی سالم رشد و توسعه یابند. بدین وسیله پیشگیری از بارداری‌های دوره نوجوانی، سقط جنین و بیماری‌های آمیزشی امکان‌پذیر می‌شود؛ بنابراین آموزش جنسی باید در چارچوبی مورد توجه قرار گیرد که ابعاد زیستی، فرهنگی اجتماعی، روان‌شناختی و دینی را در برگیرد (یونسکو، ۲۰۰۹، به نقل از رزاقی، ۱۳۹۰). تربیت جنسی از همان سنین کودکی شروع شده و تا دوره نوجوانی ادامه می‌یابد. پاسخ‌های مثبت و صحیح خانواده و مربیان و همسالان باعث رشد سالم این هویت جدید می‌شود، اما پاسخ‌های منفی یا نامناسب آثار منفی بر هویت جنسی و رفتار جنسی می‌گذارد (لطف‌آبادی، ۱۳۹۰).

نظریه‌های تربیت جنسی

الف) تربیت جنسی در ادیان

اختلاف دیدگاه‌های مردم جهان در این مسئله‌ی مهم زندگی، بسیار زیاد است. در جوامع غربی سه دیدگاه اصلی و بسیاری نگرش‌های متفرقه در این مورد وجود دارد. یکی دیدگاه مذهب کاتولیک در مسائل اخلاق جنسی که تا اندازه زیادی به موازین اسلامی نزدیک است، دوم دیدگاه مذهب پروتستان که آمیخته‌ای از نگرش سنتی و نگرش‌های لیبرالی در اخلاق جنسی است و دیدگاه سوم دیدگاه لائیک است (دیدگاه اثباتی) که اساساً نوعی بی‌بندوباری جنسی است و اخلاق جنسی را صرفاً به تصمیم‌گیری‌های افراد واگذار می‌کند و تنها مرز و مانع آن، قوانینی است که محدودیت‌های اندکی را در چهارچوب نظام فردگرایانه مبتنی بر لجام‌گسیختگی‌های نظام سرمایه‌داری بزرگ جهانی اعمال می‌کند (لطف‌آبادی، ۱۳۹۰).

¹ Sexual violence

² Sexual Health

دیدگاه حذفی در مورد تربیت جنسی

این دیدگاه بر ممانعت از هرگونه ارضای غریزه جنسی تأکید دارد و معتقد است ارضای آن آدمی را از رسیدن به کمال انسانی باز می‌دارد. این دیدگاه در دوران حاکمیت کلیسا در اروپا و نیز در دوره رهبانیت^۱ و تجرد طلبی در نقاط دیگر دنیا رواج داشت. دنیای اروپا تا قبل از دو سه قرن اخیر که قانون حاکم بر آن قانون کلیسا بود در حد افراطی در محدود کردن روابط کوشش می‌کرد. اساساً در قانون کلیسا ارتباط جنسی مطلقاً ولو با زن شرعی یک کار پلید بود. از نظر آن‌ها زن ذاتاً موجودی پلید بود و عمل مقاربت ولو با زن شرعی عمل کثیفی بود (مطهری، ۱۳۷۸).

علاوه بر مسیحیت قرون وسطی، عقاید و افکار دیگری در مخالفت با غریزه جنسی بودند. رهبانیت و تجرد طلبی در هند (آیین برهما، آیین جین، آیین بودا) رهبانیت و تجرد طلبی در چین و یونان (مثل مکتب کلبیون) بعضی از فرقه‌های دین یهود (مثل فرقه استتیس) نیز در مواجهه با غریزه جنسی راه تفریط را در پیش گرفته بودند (حکمت، ۱۳۷۲).

این دسته دیدگاهی تفریطی نسبت به انگیزه جنسی و مسائل مربوط به آن دارند و حتی از زناشویی و ازدواج اعراض کرده و از مسائل جنسی با شرم یاد می‌کنند. از جمله ماها ویرا، بنیان‌گذار آیین جاینی و از معتقدان به این تفکر گفته است: «محبت زن بزرگ‌ترین سبب افتتان و ابتلا در این جهان است». همچنین در آیین مانوی ایران باستان روح بدبینی نسبت به دنیا و تعلقات مادی و من جمله نفی روابط زناشویی وجود داشته است. به عقیده مانوی بدترین خواهش ما عشق به زن و بچه است. برخی آیین‌ها مانند پروتستان‌های مسیحی رابطه جنسی را ذاتاً پلید می‌شمرند. به عقیده این‌ها تنها کسانی به مقام معنوی می‌رسند که تا آخر عمر مجرد زندگی کنند. جلوه این نوع دیدگاه را در کاتولیک‌ها نیز می‌توان مشاهده کرد (رهنما، علیین و محمدی، ۱۳۸۶).

^۱ Monasticism

دیدگاه اثباتی در مورد تربیت جنسی

این دیدگاه در نقطه مقابل دیدگاه حذفی قرار دارد و بر ارضاء بی‌حد و حصر غریزه جنسی تأکید دارد. این دیدگاه رویکردی از اخلاق جنسی را مطرح می‌سازد که از آن می‌توان به ولنگاری جنسی نام برد (فر مهبینی فراهانی، ۱۳۸۴). عامل زمینه‌ساز این دیدگاه را می‌توان در برداشت‌هایی نادرست از عقاید فروید^۱ و یا در عقاید راسل^۲ جستجو کرد.

در حقیقت دنیای غرب در زمان حاضر در زمینه اخلاق جنسی، نسبت به گذشته به اصطلاح یک دور ۱۸۰ درجه‌ای زده است. امروزه همه سخن از تقدیس و احترام به عقاید و روابط جنسی و لزوم آزادی و برداشتن هر قیدوبندی در این زمینه است. (مطهری، ۱۳۷۸). افکار فرویدی انگیزه پاره‌ای تجربیات حادثه جویانه در آموزش و پرورش (در برخی کشورها) گردیده است. از جمله در سامرهیل، ای اس نیل به کودکان آزادی زیادی در همه موارد از جمله آزادی جنسی داده است. مع‌هذا چنین نوآوری‌های افراطی نادر است (فدایی، ۱۳۸۷). در زمینه تربیت جنسی کودکان و نوجوانان برخی به‌ویژه آن‌ها که طرفدار رادیکالی فرویدیسم هستند، معتقدند که باید جلوی تمام تحریم‌های جنسی گرفته شود و آزادی جنسی در مدارس و اجتماع مطرح باشد. اینان معتقدند که منع‌ها و تحریم‌ها زمینه را برای عقده‌سازی در جوامع فراهم خواهد کرد و اثرات همین عقده‌هاست که موجب نابسامانی‌ها و جرم در جامعه را فراهم ساخته است. طرفداران این طرز فکر وجود مدارس مختلط را مورد تأکید قرار داده و گمان دارند که با ایجاد چنین مدرسی، دشواری‌ها و مشکلات انسان‌ها که بخش اعظم آن به خاطر مسائل جنسی است، حل خواهد شد. توصیه ایشان این است که در طریق تربیت در مدارس مختلط باید عقاید مربوط به شرم و اخلاق از میان برود و البته اصل بر این باشد که به هم صدمه نزنند (فائمی، ۱۳۷۲). در برابر فرویدیست‌های رادیکالی و گروه اثباتی، گروهی قرار دارند که مسئله جنسی و غریزه جنسی را با شرم یاد می‌کنند (دیدگاه حذفی) و اصرار دارند که برای حفظ ارزش و قداست بشر، ضروری است که اصلاً نامی از آن به میان نیاید حتی برخی از اینان اصل

---

¹ Freud

² Russell

ازدواج را که امری مشروع و برای آرامش و سکون و تداوم نسل ضروری است منع می‌کنند و اگر هم مجازش می‌شمارند به دلیل مصلحت است.

دیدگاه اسلام در مورد تربیت جنسی

اینکه دید اسلام در این زمینه چیست پاسخ این است که نفس غریزه واقعی است که در انسان وجود دارد و از آفریده‌های خداست. با توجه به جنبه جنسیت در آفرینش، باید گفت اسلام در این رابطه هیچ اعتقادی به پلیدی این غریزه ندارد و به همین دلیل کور کردن و ریشه‌کن کردن آن را در انسان مجاز نمی‌شمارد؛ اما در عین حال معتقد نیست که آن را آزاد و بی‌قیدوبند رها کند و یا با آموزش‌های مستقیم بر آن دامن بزنند. اسلام روابط آزاد دختر و پسر و زن و مرد را در جامعه تقبیح می‌کند و برای اجرای طرز فکر فروید در این رابطه مفاسد و زیان‌هایی قائل است که امروزه مصادیق آن را در جهان شاهد هستیم (قائمی، ۱۳۷۲).

دیدگاه اسلام از تربیت جنسی با اندیشه غرب کاملاً متفاوت است. غرض از تربیت جنسی در اسلام، پرورش و تعدیل و جهت‌دهی است نه پروردن و اوج دادن. در شریعت اسلام لزوم مراعات اعتدال و اجتناب از افراط و تفریط نه تنها در زمینه غریزه جنسی بلکه در جمیع شئون حیات دنیوی توصیه می‌شود. در اسلام غریزه جنسی به‌عنوان یک واقعیت وجودی انسان مورد پذیرش و احترام قرار گرفته است. تربیت جنسی در اسلام عبارت است از مجموعه اقدامات تربیتی مربوط غریزه جنسی شامل هدایت، کنترل، تعدیل و ضابطه‌مند کردن غریزه جنسی که دین اسلام برای حفظ سلامت جسمی و روانی، عفت و پاک‌دامنی، شرافت و کرامت انسان به‌کاررفته است. بر طبق نظر اسلام، در کشاکش عقل و شهوت در انسان نه تنها عقل قابل طرح و توجه و نه شهوت قابل نفی و انکار است، بلکه ایجاد تعادل بین این دو راه سومی است که معبر آن تربیت است و بی‌عبور از تربیت جنسی کارآمد و متناسب با شرع و عرف، زمان و مکان و ضرورت‌ها، به حقیقت نخواهیم رسید (فر مهبینی فراهانی، ۱۳۹۰).

در تعالیم اسلامی و ارزیابی اسلام از رفتار جنسی و هویت جنسی چنین آمده است: اسلام نه فقط علاقه جنسی و آثار ناشی از آن را به‌هیچ‌وجه پلید نمی‌داند، بلکه با ریاضت در امور جنسی و تجرد و عزوبت نیز سخت مبارزه کرده و ازدواج را مقدس و تجرد را

پلید شمرده و برای تنظیم و تعدیل این علاقه کوشش کرده است. پیشوایان دین، درباره احساس هویت جنسی و درک شیوه شایسته به‌کارگیری معیارهای نقش جنسی، از آغاز تولد تا دوران جوانی و بزرگسالی، در روند زندگی فردی و اجتماعی و تشکیل خانواده، رهنمودهای زیادی ارائه فرموده‌اند و در روایات بسیار، بر ارزشمندی ویژگی‌های هر یک از دو جنس در خدمت به یکدیگر تأکید شده و هر یک از افراد دو جنس را به در نظر گرفتن هویت جنسی و پایبندی به وظایف متناسب با مشخصات جنس خویش رهنمون ساخته‌اند (لطف‌آبادی، ۱۳۹۰).

یکی از متون اسلامی که در آن به تربیت جنسی اشاره شده است کتاب نهج‌البلاغه است. در این کتاب مبانی و اصولی برای تربیت جنسی در نظر گرفته شده است. مبانی گزاره‌های توصیفی هستند که هدف آن‌ها توجه به ویژگی‌های اساسی انسان است و اصول قاعده‌های عامه‌ای هستند که می‌توان آن‌ها را به‌منزله دستورالعمل به کار گرفت و از آن برای راهنمای عمل در تدابیر تربیتی استفاده کرد. برای هر اصل با توجه به یکی از ویژگی‌های عمومی انسان، روش‌های تربیتی متناسبی آورده شده است. این اصول و مبانی به شرح جدول ذیل است؛ (فر مهبینی فراهانی، ۱۳۹۰)

جدول ۱. خلاصه مبانی، اصول و روش‌های تربیت جنسی (فر مهبینی فراهانی، ۱۳۹۰)

روش‌های تربیت جنسی	اصول تربیت جنسی	مبانی تربیت جنسی
روش مرحله نمودن تکالیف	اصل مدارا و مسامحت	مبنای ضعف
روش تجدیدنظر در تکالیف		
روش گفتگو		
روش زمینه‌سازی	اصل اصلاح شرایط	مبنای تأثیر شرایط بر انسان
روش الگویی		
روش پر کردن اوقات فراغت		

روش آگاه‌سازی	اصل توجه به مقتضیات زمان	مبنای نیازمندی (نیاز جنسی به‌عنوان یک نیاز طبیعی)
روش عبرت‌آموزی	اصل کنترل در دوستی‌ها و معاشرت‌ها	
روش رعایت عدالت و احتیاط	اصل اعتدال	
روش توجه به تفاوت‌های جنسیتی	اصل توجه به تفاوت‌های فردی	
روش آموزش انفرادی	اصل معرفی گزینه جنسی به‌عنوان یک سرمایه	مبنای اندیشه ورزی
روش مسئولیت‌پذیری		
روش نقادی	اصل عقلانیت	
روش محاسبه نفس	اصل تفکر و تذکر	
روش امر به معروف و نهی از منکر		
روش بیان قصص و سرگذشت‌ها		
روش موعظه و پند و اندرز		
روش خویش‌داری	اصل خودسازی	مبنای تأثیر ظاهر بر باطن
روش عادت		
روش پرهیز از دنیاپرستی	اصل تزکیه	
روش تحمیل بر نفس		
روش کنترل دروازه‌های ورودی آدمی (چشم و گوش)	اصل عزت نفس	مبنای کرامت
روش عفو و گذشت		
روش تغافل		

روش تقویت ایمان	اصل حیا و غیرت	
روش تقویت عفت		
روش عفت در کلام		
روش تکلیف به قدر وسع	اصل آموزش جنسی با توجه به مقتضیات	می‌نای وجود مراحل مختلف
روش تناسب با میزان رشد و فهم متربی	اصل تدرج	رشد و تطور در آدمی

ب) نظریه‌های اخلاقی و تربیت جنسی

موازین اخلاقی، مجموعه موازین و معیارهای پذیرفته شده مردم در اجتماع است. روابط اخلاقی ریشه‌های تاریخی معین و محکمی دارد. این روابط با نظام اجتماعی و اقتصادی اجتماع به صورت مستحکمی مربوط است؛ و به این جهت در طبقات سنی جداگانه تفاوت دارد؛ بنابراین نسل نوجوان حق ندارد کورکورانه رویه‌ی جوانان کشورهایی را که همه جوانب زندگی‌شان بستگی به نفع شخصی و سکس دارد را تقلید کنند. هر یک از دوره‌های تاریخی اخلاق و آداب و رسوم و سنن مخصوص به خود را دارد و بر اساس آن‌ها اصول اخلاقی و تئوری نژادی شکل گرفته است. ترکیب تدریجی روابط اخلاقی، منجر به ظهور علم مستقل اخلاق^۱ و آداب و رسوم می‌شود. اخلاق از لحظه ظهور، شروع به اجرای نقش همه‌جانبه در تربیت نسل جوان می‌کند. از آنجاست که اخلاق به مهم‌ترین مسائل رفتار انسانی پاسخ می‌دهد (کوچنکوف و لاپیک؛ ترجمه تقی زاده، ۱۳۶۴).

^۱ Ethics

ج) نظریه‌های روانشناسی و تربیت جنسی

یکی از مهم‌ترین افراد تأثیرگذار در این زمینه زیگموند فروید است. به عقیده فروید، نیروهای غیرمنطقی، انگیزش‌های ناهشیار و سائق‌های زیستی و غریزی که از طریق مراحل روانی - جنسی در ۶ سال اول زندگی شکل می‌گیرند، رفتار ما را تعیین می‌کنند. غرایز در رویکرد فروید اهمیت زیادی دارند. او اصطلاح لیبیدو^۱ را برای اشاره به انرژی جنسی به کاربرد و آن را منبع انگیزش دانست که انرژی جنسی بخشی از آن است. او هدف عمده زندگی را کسب لذت و دوری از درد است (کری، ۲۰۰۵؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۹). فروید بر دوران کودکی و تأثیر آن بر شکل‌گیری شخصیت تأکید دارد. او تکامل انسان را به چند مرحله تقسیم کرده است که کودک از زمان تولد تا سنین بزرگسالی طی می‌کند. این تقسیم‌بندی بر اساس مناطق حساس جنسی در هر مرحله از زمان انجام‌گرفته است. فروید تکامل را از منظر روانی - جنسی موردبحث قرار می‌دهد و میل جنسی را به سه دوره اصلی تقسیم می‌کند؛

دوره اول: از تولد تا حدود سنین پنج‌سالگی به دوره مناطق سه‌گانه‌ی رشد روانی - جنسی (شامل مرحله دهانی^۲، مرحله مقعدی^۳، مرحله آلتی^۴).

دوره دوم: که دوره نهفتگی^۶ است و از پنج‌سالگی تا بلوغ را شامل می‌شود

دوره سوم: دوره تناسلی^۷ است که در آن هنگام میل جنسی به شکل نهایی خود تجلی می‌کند (شفیع‌آبادی و ناصری، ۱۳۸۸).

^۱ Libido

^۲ Corey

^۳ Oral Stage

^۴ Anal Stage

^۵ Phallic Stage

^۶ Latency Stage

^۷ Genital Stage

آدلر^۱ امیال جنسی را به عنوان نیروی برانگیزاننده اصلی در نظر نمی‌گرفت ولی آن را به عنوان یکی از وظایف اصلی زندگی قبول داشت. واقعیت زندگی این است که ما به صورت دو جنس وجود داریم. پیروان آدلر معتقدند؛ تکلیف زندگی این است که هر دو جنس یاد بگیرند در ارتباط جنسی خود به لذت و معنی متقابل دست پیدا کنند. وقتی نقش‌های جنسی خود را تا اندازه‌ای بر اساس تعریف‌ها و پندارهای قالبی فرهنگی توصیف می‌کنیم، باید بکشیم با جنس دیگر نه جنس مخالف ارتباط برقرار کنیم. اگر جنس دیگر را به صورت جنس مخالف در نظر بگیریم، در این صورت به جای همکاری که از انسان هم نوع بودن حاصل می‌شود به رقابت و تعارض ترغیب می‌شویم. از نظر روانشناسان وجودی^۲ امیال جنسی از صمیمیت اهمیت کمتری دارد. برخلاف نظر روانکاوها آن‌ها اعتقاد دارند که امیال جنسی ماهیت انسان نیست. اگر بگوییم باید جنسی باشیم یا نمی‌توانیم جنسی باشیم در هر صورت سوءنیت است. ما می‌توانیم از لحاظ جنسی آزاد باشیم؛ که این به معنی آزادی آری گفتن به امیال جنسی ما در زمانی است که بهتر است آری بگوییم و همچنین آزادی نه گفتن به امیال جنسی در زمانی که بهتر است نه بگوییم (پروچاسکا و نورکراس، ۲۰۰۷؛ ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۹۱). در ماه ششم کودک متوجه عضو تناسلی خود می‌شود و این دریافت در طی بسیاری از اکتشافات حسی - حرکتی که در این مرحله یافت می‌شود به دست می‌آید. در دوسالگی لمس عضو تناسلی به صورت یک فعالیت بروز می‌کند و این کار هنگام حمام گرفتن یا پوشیدن لباس افزایش می‌یابد این عادت تا چهارسالگی ادامه می‌یابد و پس از آن کم‌کم فراموش می‌شود. در پنج‌سالگی کودکان توجه بسیاری به بدن خویش و دیگران می‌کنند. این توجه در مورد مادر بیشتر است (البته در دختران بیشتر متوجه پدر است) بنابراین وی را شدیداً در آغوش می‌گیرند و به او می‌چسبند و مدام بدن او را لمس می‌کنند تا جایی که حتی می‌خواهند اعضای پنهان زیر لباس را نیز لمس کنند؛ بنابراین در برخی از کودکان رفتارهایی بروز می‌کند که به رفتارهای جنسی

¹ Adler

² Existential Psychologists

می‌ماند. از ابتدای شش‌سالگی تا ابتدای دوره نوجوانی توجهات جنسی به حد قابل ملاحظه‌ای کاهش می‌یابد زیرا کودکان در این هنگام وارد مرحله آرامش شده و گویی بر غریزه جنسی خود مسلط گردیده‌اند (شبانکاری و مطلق، ۱۳۸۶).

کاربردهای عملی نظریه‌های فروید از درمان بیماران بسی فراتر می‌رود. افکار او عملاً در هر بخش از زندگی تأثیر گذارده است. از جمله حقوق، ادبیات، هنر، دین و آموزش و پرورش. موضوعی که بیش از بخش‌های دیگر در اینجا مورد توجه ماست، آموزش و پرورش است. اندیشه‌های فروید در این باره آن‌طور که گاهی پنداشته‌اند جنبه افراطی ندارد. وی عقیده داشت که زندگی در جوامع همیشه نوعی چشم‌پوشی غریزی را اقتضاء می‌کند و باز به گفته فروید این نادرست است که ما کودکان را در دنیا رها کنیم و متوقع باشیم که آنان هر کاری که دوست دارند بتوانند انجام دهند. از سوی دیگر فروید می‌اندیشید که معمولاً انضباط جنبه‌ی افراطی دارد و باعث می‌شود که کودکان بی‌جهت راجع به بدن خود و کارکردهای طبیعی آن شرمندگی شوند و احساس گناه کنند. فروید به‌ویژه بر لزوم آموزش جنسی تأکید داشت. فروید توصیه می‌کرد که آموزش جنسی به‌وسیله مدرسه انجام گیرد و در آنجا کودکان می‌توانند در دروس خود راجع به طبیعت و جانوران و درباره تولیدمثل مطالبی را بیاموزند. سپس خود آنان می‌توانند در مورد انسان‌ها نتیجه‌گیری لازم را انجام دهند. افکار فرویدی انگیزه پاره‌ای تجربیات حادثه جویانه در آموزش و پرورش (در برخی کشورها) گردیده است. از جمله در سامر هیل، ای اس نیل به کودکان آزادی زیادی در همه موارد از جمله آزادی جنسی داده است. مع‌هذا چنین نوآوری‌های افراطی نادر است (فدایی، ۱۳۸۷).

دانش روانشناسی به دلیل اهمیت نگرش و رفتار و اخلاق جنسی به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر شخصیت نوجوانان و کودکان در شکل‌گیری هویت و پاسخ‌گویی به کمال هیجانی و اهمیت آن در مناسبات زناشویی و زندگی اجتماعی و خانوادگی نقش مهمی دارد. این دانش برای رفع انحرافات زیستی و روانی و اخلاقی و اجتماعی ناشی از نگرش و رفتار نادرست جنسی با کمک تحقیقات علمی و با توجه به اصول اساسی تعلیم و تربیت، به پرسش‌های فراوانی درباره معیارهای چندگانه در اخلاق جنسی زن و مرد و گروه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی مردم مفید باشد. همچنین لازم است اصول روش‌های رفتار جنسی و کنترل جنسی، پس از

بازنگری و بازسازی، در خانه و مدرسه و دانشگاه و دیگر مراکز تربیتی و بهداشتی و مشاوره‌ای به نوجوانان و کودکان و به هر فرد نیازمند در هر سن و سال و شرایط خاص خود آموزش داده شود. بلوغ مستلزم تربیت جنسی است. این نوع از تربیت جزء لاینفک وظایف مربیان و والدین است. مسئله جنسی از لحاظ اهمیت در ردیف سایر فعالیت‌های انسانی قرار دارد و نباید آن‌ها موضوعی جداگانه و امری شمرده که گفتگوی از آن گناه است. در این صورت بسیاری از مشکلاتی که امروز وجود دارد از میان خواهد رفت. آثار زندگی جنسی در انواع مختلف رفتار کودکان و نوجوانان دیده می‌شود. وقتی این امر را از سایر جنبه‌های فعالیت‌های او جدا کنیم خطر این است که افکار و سواستی و ترس‌های دوران بلوغ در نوجوان ایجاد می‌شود (لطف‌آبادی، ۱۳۹۰). از طریق تربیت جنسی می‌توان گزینه جنسی را تلطیف کرد و تعالی داد و حتی مسیر آن را عوض کرد و در سایه آن هنری ارزنده ایجاد نمود، ادبیاتی سازنده پدید آورد، شاهکارهایی فوق‌العاده ساخت. در تلطیف و تعدیل غرایز جنبه اعتقادی و وابستگی به مذهب فوق‌العاده دارای اعتبار و مدخلیت است. از طریق مذهب می‌توان ضابطه‌ای قوی در فرد ایجاد کرد که جلو هرگونه بی‌بندوباری و یا افراط و تفریط را در این راه بگیرد و کنترلی قوی برای آن ایجاد کند بدون آنکه خطری برای جنبه روانی بیافریند (قائمی، ۱۳۵۵؛ به نقل از نوحی، ۱۳۸۷).

آموزش جنسی به‌منزله محور اصلی تربیت جنسی

یونسکو^۱ (۲۰۰۹) آموزش جنسی را فرآیند کسب اطلاعات و شکل‌دهی نگرش‌ها، باورها و ارزش‌ها درباره موضوعات مهمی چون هویت، روابط و صمیمیت در گستره عمر تعریف کرده است که همه افراد حق آموزش جنسی را به‌طور جامع دارند. آموزش جنسی با ارائه اطلاعات، کشف احساسات و ارزش‌ها و نگرش‌ها به مشخص کردن ابعاد اجتماعی، فرهنگی، زیستی، روان‌شناختی و معنوی مربوط به مناسبات جنسی کمک می‌کند و مهارت‌های ارتباطی، تصمیم‌گیری و تفکر انتقادی را بهبود می‌بخشد (یونسکو، ۲۰۰۹).

^۱ UNESCO

برای این منظور در اروپا برنامه‌ای تحت عنوان راهنمای جامع آموزش جنسی و استانداردهای آموزشی^۱ تدوین شده که شامل ۶ مفهوم کلیدی زیر است:

مفهوم کلیدی (۱) _ رشد انسان.

مفهوم کلیدی (۲) _ ارتباط.

مفهوم کلیدی (۳) _ مهارت‌های فردی.

مفهوم کلیدی (۴) _ رفتار جنسی.

مفهوم کلیدی (۵) _ سلامت جنسی.

مفهوم کلیدی (۶) _ جامعه و فرهنگ.

این مفاهیم در مجموع به این موضوع اصلی اشاره دارند که (۱) تحول انسان رشد جسمی، عاطفی، اجتماعی و هوش را دربر می‌گیرد. (۲) روابط نقش اساسی در سراسر زندگی ایفا می‌کنند. (۳) تمایلات جنسی سالم، مستلزم رشد و بهره‌گیری از مهارت‌های فردی و بین فردی ویژه است. (۴) تمایلات جنسی، بخش مهمی از وجود انسان است و افراد تمایلات جنسی خود را به شیوه‌های متنوعی بروز می‌دهند. (۵) ارتقاء سلامت جنسی مستلزم اطلاعات و نگرش‌های ویژه‌ای است تا بتوان از پیامدهای ناخواسته رفتار جنسی اجتناب کرد. (۶) محیط‌های اجتماعی و فرهنگی، نحوه یادگیری و بروز تمایلات جنسی را برای افراد مشخص می‌کنند (رزاقی، ۱۳۹۰).

^۱ comprehensive guide to sex education and educational standards

آموزش جنسی نه تنها به نوجوانان اجازه می دهد که عواطف و هیجان های خود را کشف کنند بلکه به آن ها کمک می کند تا به خود و دیگران نیز احترام بگذارند. این آموزش همچنین می تواند توانایی تصمیم گیری آن ها را درباره سلامت جنسی در سرتاسر عمر بهبود بخشد (مولر، گاوین و کولکارنی^۱، ۲۰۰۸).

تربیت جنسی مباحث متعددی را (از پاسخ گویی به سؤالات کودکان در زمینه مسائل جنسی و آموزش بهداشت جنسی و مراقبت از خود تا اطلاع رسانی و آگاهانیدن نوجوانان از مسائل بلوغ، تغییرات جسمی، روانی و مسائل مربوط به عشق ورزیدن و...) شامل می شود. اگر والدین وظیفه خود را به درستی انجام ندهند، کودکان و نوجوانان با دوستان خود درباره امور جنسی گفتگو خواهند کرد و یا به مطالعه کتاب ها و مجلاتی در این زمینه خواهند پرداخت که ممکن است اطلاعات حاصله نادرست و گمراه کننده باشد و به ایجاد ناراحتی ها و اختلالات گوناگون بیانجامد (شفیع آبادی، ۱۳۷۰). در متون دینی نیز به منظور پیشگیری از انحرافات جنسی و پرورش رفتارهای سالم جنسی در کودکان، به والدین به عنوان نزدیکترین فرد به آنان آموزش هایی داده شده است (مرفاتی خویی، ابوالقاسمی، تقدیسی، ۱۳۹۲). بر طبق راهنمای بین المللی آموزش جنسی که توسط یونسکو در سال ۲۰۰۹ منتشر شده، مهم ترین اهداف برنامه تربیت جنسی در مدارس شامل موارد مطرح شده در جدول زیر است؛

^۱ Mueller, Gavin, Kulkarini

جدول ۲. مفاهیم و موضوعات کلیدی برنامه تربیت جنسی در مدارس، یونسکو ۲۰۰۹

مفهوم کلیدی (۱) روابط	مفهوم کلیدی (۲) ارزش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌ها	مفهوم کلیدی (۳) فرهنگ، جامعه و حقوق بشر
مباحث: ۱-۱ خانواده ۲-۱ دوستی، عشق و روابط عاشقانه ۳-۱ بردباری و احترام ۴-۱ ارتباط مدت‌دار، ازدواج و والدینی	مباحث: ۱-۲ ارزش‌ها، نگرش‌ها و منابع آموزش جنسی ۲-۲ تأثیر هنجارها و همسالان در رفتار جنسی ۳-۲ تصمیم‌گیری ۴-۲ مهارت‌های امتناع در روابط ۵-۲ دریافت حمایت و کمک	مباحث: ۱-۳ جنسیت، فرهنگ و حقوق بشر ۲-۳ جنسیت و رسانه‌ها ۳-۳ ساختار جنسیتی جامعه ۴-۳ خشونت مبتنی بر جنسیت از جمله سوءاستفاده‌های جنسی و بهره‌کشی‌های آسیب‌زا
مفهوم کلیدی (۴) توسعه انسانی	مفهوم کلیدی (۵) رفتارهای جنسی	مفهوم کلیدی (۶) مسائل جنسی و بهداشت باروری
مباحث: ۱-۴ آناتومی و فیزیولوژی جنسی و باروری ۲-۴ تولیدمثل ۳-۴ بلوغ	مباحث: ۱-۵ مسائل جنسی، جنسیت و چرخه زندگی جنسی ۲-۵ رفتار جنسی، پاسخ‌های جنسی	مباحث: ۱-۶ پیشگیری از بارداری ۲-۶ درک، شناخت و کاهش خطر ابتلا به بیماری‌های مقاربتی از جمله HIV

۳-۶ برچسب HIV، مراقبت، درمان و حمایت		۴-۴ تصویر بدنی ۵-۴ حفظ حریم خصوصی و صحت جسمانی
--------------------------------------	--	---

با توجه به مطالب ارائه شده، به نظر می‌رسد آموزش موارد مربوط به تربیت جنسی به والدین چندین اثر خواهد داشت:

- ۱- باعث افزایش تعامل والدین و فرزندان خواهد شد که با توجه به نیاز کودکان و نوجوانان به رابطه مناسب با والدین، به این امر و ایجاد صمیمیت بین آن‌ها کمک خواهد کرد (مفهوم کلیدی ۱ _ روابط).
- ۲- با آموزش مباحث مربوط به تغییرات بلوغ به صورت صحیح به فرزندان باعث کاهش اضطراب آن‌ها، کمک به افزایش عزت نفس آنان و درک صحیح از دوران بلوغ و آمادگی برای پذیرش تغییرات در نوجوان خواهد شد (مفهوم کلیدی ۲ _ ارزش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌ها)
- ۳- با آموزش مباحث مربوط به عشق و رابطه انسانی (که یکی از مسائل مطرح شده در تربیت جنسی است) باعث افزایش آگاهی کودکان و نوجوانان از هیجان‌ات خود خواهد شد که به کاهش اضطراب کمک می‌کند (مفهوم کلیدی ۱ _ روابط)
- ۴- با آموزش مسائل مربوط به تغییرات فیزیولوژیک دوران بلوغ و تأثیر آن بر خلق و عواطف کودک و نوجوان باعث آگاهی وی از این تغییرات و آمادگی بیشتر خواهد شد که این امر نیز بر کاهش اضطراب تأثیر خواهد داشت (مفهوم کلیدی ۴ _ توسعه انسانی).

تربیت جنسی در دوره‌ی کودکی (پیش‌دبستانی و ابتدایی)

مهم‌ترین موضوعاتی که باید در تربیت جنسی کودکان در این دوره رعایت شود، عبارت‌اند از: ۱. ایجاد عادت‌های مطلوب جنسی یا درواقع، پیش‌گیری از عادت‌های نامطلوب جنسی ۲. دادن پاسخ متناسب و درخور فهم کودکان به پرسش‌های جنسی آن‌ها ۳. کمک به شکل‌گیری هویت جنسی متناسب با جنسیت کودک ۴. پیش‌گیری از بیداری جنسی پیش از موقع. این مرحله از رشد (دوره‌ی ابتدایی) مرحله‌ی ادب کردن و آموزش مقدمات لازم برای ورود به دنیای بلوغ است. نقش اصلی تربیت جنسی در دوران کودکی و ایجاد عادت‌های مناسب به عهده‌ی پدر و مادر است. آن‌ها باید خود آموزش‌های لازم و روشن در زمینه‌ی تربیت جنسی را دریافت کنند و به آن‌ها کمک شود تا برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های جنسی و زیستی فرزندانشان از طریق مراجعه به کتاب‌های مناسب و متون مذهبی آمادگی یابند. کودک در ۳ تا ۵ سالگی نسبت به خصوصیات جسمانی خود و تفاوت‌های جنسی دختر و پسر کنجکاو است و جنبه‌ی شناختی کنجکاو او صرفاً و کشف دارد. نوع پرسش‌های کودک در مورد آفرینش خود، کیفیت معمولاً پیدایش و چگونگی به دنیا آمدن خود است، سؤال‌هایی از قبیل «مرا از کجا آوردی» و «نوزاد از کجا می‌آید» و «من کجا بوده‌ام». این سؤال‌های آنان طبیعی و عادی است. دید کودک درباره‌ی بدن خود و همسالان، مانند دید والدین نیست؛ از این رو در پاسخ به این پرسش‌ها هم همواره باید به این نکته توجه داشت که روند آموزشی کودک باید تدریجی باشد و نباید همه‌ی جزئیات را یک‌باره در اختیار او گذاشت. پاسخ پرسش‌ها باید کوتاه و ساده باشد (اوحدی، ۱۳۸۰). در ۶ - ۵ سالگی فعالیت هورمون‌های جنسی کم است؛ در ۷ سالگی، پسران نسبت به دختران ابراز علاقه می‌کنند اما این ابراز علاقه جنبه‌ی دوستی دارد نه جنبه‌ی جنسی. گاهی کودکان به هنگام استحمام، توالیت یا تعویض لباس به بدن خود نگاه می‌کنند یا برای کنجکاویت تناسلی خود را دست‌کاری می‌کنند. این رفتار گاهی به جهت مشکلات جنسی (خشکی پوست آلت یا خارش یا سوزش آن) است. در مواردی اضطراب، باعث این رفتار می‌شود و از این راه، کودک کسب آرامش می‌کند. به‌طور کلی، این رفتار هنگام استحمام، بازیگوشی، خستگی، بی‌حوصلگی، هنگام حرکت در خودرو و هنگام مطالعه (در سنین تحصیل)

بیشتر وجود دارد. در این گونه موارد، والدین باید خون سردی خود را حفظ کنند و کودک را از این گونه رفتار بازدارند. یکی از مسائلی که پدر و مادر در شکل‌گیری آن نقش مؤثری دارند، «هویت جنسی» است. هویت جنسی مفهومی است که فرد از خود به‌عنوان یک مرد یا زن دارد. در واقع، تصویری که هر فرد از زن یا مرد بودن خود دارد و برداشت او از این‌که زن یا مرد چگونه است، هویت او را می‌سازد. در واقع، هویت جنسی با نقش جنسی ارتباط نزدیک دارد. مرد و زن هرکدام نقشی دارد و این هنجارهای جامعه است که مشخص می‌کند زن یا مرد، در انجام دادن چه کارهایی مجاز و در چه کارهایی غیرمجازند؛ در این زمینه، والدین نیز نقش «الگویی» دارند؛ باید احترام به زن را به نوجوان پسر آموخت و هم‌زمان با آن، احترام به مرد را نیز به دختران آموزش داد. بررسی‌های علمی نشان داده‌اند که بیداری نا به هنگام جنسی، زمینه‌ساز بروز پاره‌ای از هوس‌های نادرست، عادت‌های نامناسب و انحراف آمیزی چون خودارضایی، قرار دادن خود در معرض سوءاستفاده‌های جنسی و بالاخره، توسعه‌ی مفاسد و آلودگی‌هاست؛ از این رو، باید از پیش رسی بیداری جنسی کودکان جلوگیری کرد. این سخن بدان معنا نیست که کودک را در مورد اعضای وجودی‌اش غافل و جاهل نگه‌داریم بلکه غرض این است که به‌زور تصنع ۱۸ و تحریک، بیداری غریز و به دنبال آن، هوس و شهوت را در او پدید نیاوریم (فرمینی فراهانی، ۱۳۸۷). دوره‌ی پنج‌ساله‌ی دبستان، دوره‌ی حساس و از نظر تثبیت شخصیت اخلاقی و تربیتی، مهم و سرنوشت‌ساز است. این دوره، دوره‌ی فراگیری آموزش‌های زیربنایی و اساسی، پایه‌گذاری عادت‌ها، روابط کودک با دیگران و آغاز پیدایش پاره‌ای از لغزش‌ها و انحراف‌هاست. اگر به روایت‌های اسلامی که در مورد مراحل مختلف رشد آمده است، دقت کنیم، درمی‌یابیم که مراحل رشد به سه بخش یا سه هفت سال تقسیم شده‌اند؛ برای نمونه، امام صادق (ع) می‌فرماید: «اجازه دهید فرزندان تا هفت‌سالگی بازی کنند، هفت سال بعد تحت تأدیب قرار گیرد و در هفت سال سوم، ملازم شما باشد» (قائمی، ۱۳۷۷). بسیاری از روان‌شناسان ۷ تا ۱۲ سالگی را «سن نهفتگی» یا «اختفای جنسی» معرفی کرده‌اند؛ بنابراین، برنامه‌ی تربیت جنسی هم باید با این نهفتگی هماهنگ باشد. اطلاعات نباید به‌گونه‌ای باشد که باعث بیداری زودرس جنسی گردد. تردیدی نیست که مدرسه در رابطه با تربیت،

به‌ویژه تربیت جنسی، نقش مکمل را دارد و مسئولیت اصلی تربیت جنسی کودک به عهده‌ی پدر و مادر است. نکته‌ای که معلمان و والدین باید در این سنین به آن توجه داشته باشند، این است که دختران از نظر جنسی نسبت به پسران آسیب‌پذیرترند؛ زیرا از این جهت از پسران ضعیف‌ترند و دیگر این‌که سن بلوغ در آن‌ها پایین‌تر از سن بلوغ در پسران است. دختران معمولاً سن بلوغ از آگاهی‌ها و تعلیمات جنسی لازم بی‌بهره‌اند؛ بنابراین، ممکن است به‌آسانی در دام انحراف جنسی بیفتند (فرمehینی فراهانی، ۱۳۸۷). درنهایت تربیت جنسی امری تدریجی و مرحله‌ای است که باید بر اساس ویژگی‌های کودکان و نوجوانان صورت گیرد. استعدادهای انسان بر اساس توانایی‌هایش و با حرکتی تدریجی، در جهت کمال مطلق شکوفا می‌شود. در تربیت جنسی، صرف ارائه‌ی اطلاعات کفایت نمی‌کند بلکه رفتار و نگرش والدین نسبت به امور جنسی در اثربخشی و کارآمدی آموزش اهمیت به‌سزایی دارد (قائمی، ۱۳۷۸).

بحث و نتیجه‌گیری

در بیش‌تر کشورهای درحال توسعه، برنامه‌ها و سیاست‌های منسجم و مدونی برای حفظ صیانت و تربیت جنسی کودکان و نوجوانان وجود ندارد. در میان انبوه مشکلاتی که جوانان امروز با آن روبه‌رو هستند، تربیت جنسی اهمیت ویژه‌ای دارد. باید اعتراف کرد که این مشکل با ماشینی شدن هرچه بیش‌تر زندگی، افزایش مدت تحصیل، راه یافتن تجمل به اغلب خانواده‌ها و تزلزل پایه‌های اعتماد دختران و پسران به یکدیگر ابعاد گسترده‌تر و پیچیده‌تری به خود گرفته است. بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی ناشی از طغیان تمایلات جنسی است که سبب برهم خوردن نظم اجتماعی و به خطر افتادن سلامت جامعه می‌شود (جعفری، ۱۳۸۴). از نظر اسلام تنها راه ارضای طبیعی و فطری غریزه‌ی جنسی، ازدواج است. برخلاف تصور بعضی‌ها که پیوند زناشویی را تنها در خدمت ارضای خواهش‌های نفسانی می‌دانند، اسلام از این سنت بزرگ الهی و اجتماعی، گذشته از تأمین خواسته‌ها، اهداف مهم و ارزشمندی را مدنظر دارد. ادیان الهی همواره به مردم سفارش کرده‌اند که نیازهای فطری را از راه طبیعی و مشروع برطرف کنند و از افراط و تفریط بپرهیزند. دین مبین اسلام نیز بر اساس توجهی که به نیازهای فطری انسان دارد، برای

ارضای صحیح آن‌ها مقررات مناسبی وضع کرده و راه‌هایی منطقی در این زمینه نشان داده است. ازدواج از نظر اسلام، تنها راه تعدیل غریزه‌ی جنسی است و استفاده از آن سعادت انسان را در پی خواهد داشت. زنان و مردان جوان، والدین فعلی یا والدین نسل آینده هستند که باید به آن‌ها فرصت داده شود تا ظرفیت خود را در جهت سلامت کامل توسعه دهند، نحوه‌ی پرورش فرزندان سالم را بیاموزند و از خطرهای ناشی از شروع زودرس فعالیت‌های جنسی برای خود و جامعه آگاه شوند و از آن بپرهیزند. اهمیت این امر به دلیل حجم بالای جمعیت جوان، چشم‌گیر است (امامی نائینی، ۱۳۸۶). مریبان و مشاوران و والدین باید با توجه به توانایی و قابلیت مخاطبان و فرزندان خود، تکالیف جنسی را معین کنند. توصیه‌هایی که والدین به فرزندان‌شان (چه دختر چه پسر) می‌کنند، باید در بردارند ی اطلاعاتی در زمینه‌ی روابط انسانی، هویت جنسی، رعایت مسائل بهداشتی، مهارت‌های زندگی، ارزش‌ها و خلاقیت‌های انسانی، بیان احساسات، نیازها، تصمیم‌گیری‌های مسئولانه و افزایش عزت‌نفس آنان باشد (سلحشور، ۱۳۸۴). پدر و مادر آگاه می‌دانند که تربیت جنسی کارآمد، نه تنها احتمال خطراتی مثل سوءاستفاده جنسی را برای فرزندان در جامعه‌ی امروزی کمتر می‌کند، او را برای زندگی سالم آماده می‌کند. جالب است بدانید که بسیاری از مشکلات موجود بین افراد در روابط عاطفی و زناشویی ناشی از عدم تربیت صحیح جنسی و غفلت از آن در دوران کودکی است. اصولاً این افراد در رابطه‌ی عمیق عاطفی با طرف مقابل احساس رضایتمندی نمی‌کنند و توانایی برقراری یک رابطه‌ی جنسی لذت‌بخش را ندارند. در پایان تأکید می‌شود که پدر و مادری که به تربیت جنسی فرزندان اهمیت می‌دهند، سلامت روانی و جنسی او را در دوران کودکی و بزرگسالی بیمه کرده‌اند.

منابع

- ابوالقاسمی، ناریا؛ مرقاتی خویی، عفت السادات؛ تقدیسی، محمدحسین (۱۳۸۹). تبیین تربیت جنسی دانش آموزان ایرانی از دیدگاه مربیان بهداشت مدارس ابتدایی. مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، سال هشتم، دوره دوم، صص ۲۷-۳۹.
- امامی نائینی، مهرگان (۱۳۸۶). آموزش مسائل جنسی به کودکان و نوجوانان، نشریه ی طیب مردم، ص ۳۰.
- امینی، محمد؛ تمنایی فر، محمدرضا؛ پاشایی، رقیه (۱۳۹۰). بررسی ضرورت وجودی و چگونگی توجه به تربیت جنسی در برنامه درسی مقطع متوسطه از دیدگاه دبیران و دانش آموزان. مجله علمی پژوهشی ((پژوهش های برنامه درسی)) انجمن مطالعات درسی ایران، دوره اول، شماره اول، صص ۱۷۰-۲۰۲.
- اوحدی، بهنام (۱۳۸۰). تمایلات و رفتارهای جنسی انسان، تهران، ناشر: مؤلف، چاپ دوم.
- پروچاسکا، جیمز؛ نورکراس، جان (۲۰۰۷). نظریه‌های روان درمانی، نظام های روان درمانی. ترجمه سید محمدی. تهران: نشر روان.
- جعفری ابراهیم (۱۳۸۴). تحولات جهانی آینده، بیم ها و امیدها در کانون خانواده، نشریه ی نگاه، آبان ماه، ص ۶.
- خورشیدی، عباس (۱۳۸۱). رفتار والدین و تربیت فرزندان. تهران: یسپرون.
- رزاقی، رضا (۱۳۹۰). ارزیابی سلامت جنسی نوجوانان تحت مراقبت شبانه روزی و اثربخشی برنامه جامع آموزش جنسی (تربیت جنسی) بر ارتقاء دانش، نگرش و خودپنداره جنسی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- رهنما، اکبر؛ علین، حمید؛ محمدی، حسین (۱۳۸۶). بررسی و تبیین مبانی، اصول و روش های تربیت جنسی با تأکید بر دیدگاه‌های اسلام. دوماهنامه علمی پژوهشی دانشور رفتار (دانشگاه شاهد)، سال چهاردهم، دوره بیست و چهارم، صص ۹۸-۱۱۰.

- سلحشور، م (۱۳۸۴). اهمیت تربیت جنسی در کودکان و نوجوانان در خانواده، نشریه ی پیوند، شماره ی ۳، ص ۴۰.
- شفیع آبادی، عبدالله (۱۳۸۸). فنون تربیت کودک. تهران: چهره.
- فرمهبینی فراهانی، م (۱۳۸۷). نگاهی گذرا بر تربیت جنسی در مقاطع مختلف تحصیلی، سلامت روان، دوره ۱، صص ۱۹ - ۲۸.
- فر مهبینی فراهانی، محسن (۱۳۹۰). تربیت در نهج البلاغه. تهران: آبیژ.
- فر مهبینی فراهانی، محسن (۱۳۸۴). محتوای مناسب برای تربیت جنسی در کتب درسی دوره متوسطه. دوماهنامه علمی - پژوهشی دانشور رفتار (دانشگاه شاهد). دوره یازدهم، شماره نهم. ۱-۱۴.
- قائمی، علی (۱۳۷۷). تربیت جنسی. تهران، انتشارات رشد.
- قائمی، علی (۱۳۷۸). هدایت جنسی و مسائل مربوط به ازدواج، از مقالات ارائه شده در کتاب پنجم آموزش خانواده، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، چاپ سوم.
- قائمی، علی (۱۳۷۲). خانواده و مسائل جنسی کودکان. تهران: انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
- گری، جرال (۲۰۰۵). نظریه و کاربرست مشاوره و روان درمانی. ترجمه سیدمحمدی، تهران: ارسباران.
- کرین، ویلیام. سی (۱۹۸۵). پیشگامان روانشناسی رشد، ترجمه فدایی. تهران: اطلاعات.
- کوچتکوف و.د؛ لاپیک و.م (۱۳۶۴). روانشناسی و تربیت جنسی. ترجمه تقی زاده، تهران: بنیاد.
- لطف آبادی، حسین. (۱۳۹۰). روانشناسی رشد (۲) نوجوانی جوانی و بزرگسالی. تهران: سمت.
- مرقاتی خویی، عفت السادات؛ ابولقاسمی، ناریا؛ تقدیسی، محمد حسین (۱۳۹۲). تربیت جنسی کودکان: مطالعه کیفی تبیین دیدگاه های والدین. مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، دوره یازدهم. شماره دوم، صص ۶۵-۷۴

- مرهج، ریتا (۱۳۸۶). والدین باید بدانند، ترجمه شبانکاری و مطلق، تهران: فراگفت.
  - مطهری، مرتضی (۱۳۷۸). آشنایی با قرآن ۴، تهران: صدرا.
  - ناس، جان بویر (۱۹۹۴). تاریخ جامع ادیان. ترجمه علی اصغر حکمت، تهران: اسناد آموزش انقلاب اسلامی.
- Mueller, T., Gavin, E., Kulkarni, A. (2008) The association between sex education and youth's engagement in sexual intercourse, age at first intercourse, and birth control use at first sex, *Journal of Adolescent Health*, 42, 89-96.
- Reis, M., Ramiro, L., De Matos, M. G., Diniz, J. A. (2011). The effects of sex education in promoting sexual and reproductive health in Portuguese university students, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29, 477-485.
- UNESCO. (2009). *International Guidance on Sexuality Education*. Unesco. Online at <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf>